

ECOLOGISCH WERKPROTOCOL

MAAIEN VAN WATERKERINGEN, BERMEN EN GRASLANDEN

Dit ecologisch werkprotocol wordt toegepast bij het maaien van waterkeringen, bermen, riet- en (kruidenrijke) graslanden, ruigten en overige waterschapsterreinen binnen het beheergebied van Waterschap Brabantse Delta waar op basis van bestaande verspreidingsgegevens beschermde soorten (in hun natuurlijke verspreidingsgebied) en/of aandachtsoorten aanwezig zijn of verwacht kunnen worden.

Werkzaamheden die onder de gedragscode vallen

- Maaien van bermen
- Maaien van dijken en kaden
- Maaien van graslanden
- Maaien van gazons
- Maaien van ruigten
- Maaien van rietland
- Maaien van overige waterschapsterreinen

Uitvoeringsperioden

Waterschap Brabantse Delta werkt in het kader van het maaien van waterkeringen, bermen, riet- en (kruidenrijke) graslanden, ruigten en overige waterschapsterreinen met verschillende uitvoeringsperioden. Deze perioden zijn gebaseerd op het zo optimaal mogelijk kunnen uitvoeren van een essentiële primaire taak van ons waterschap in het beheergebied, namelijk waterveiligheid. Dit in combinatie met de aanwezigheid van beschermde soorten, aandachtsoorten en/of hun vaste rust- en voortplantingsplaatsen. Daartoe wordt er gewerkt binnen de volgende uitvoeringsperioden:

Uitvoeringsperiode 1:	1 mei – 15 juni
Uitvoeringsperiode 2:	15 juni – 15 juli
Uitvoeringsperiode 3:	15 juli – 1 oktober

Overige uitvoeringsperiode: 1 oktober – 1 mei

Het merendeel van de waterkeringen, bermen, graslanden en ruigten wordt gemaaid in uitvoeringsperiode 2 en/of 3. Indien het jong grasland, gazons, 'laarzenpaden' en dergelijke betreft, het zogeheten 'sinus-beheer' wordt toegepast of het anderszins vanuit natuurontwikkelingsoogpunt wenselijk is om eerder te maaien (en af te voeren), wordt lokaal gekozen om tevens in periode 1 werkzaamheden uit te voeren. In uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld bij onvoorziene omstandigheden en calamiteiten of wanneer dat wenselijk is vanuit natuurontwikkelingsoogpunt, wordt lokaal in de overige uitvoeringsperiode gemaaid.

Zorgvuldig handelen

Waterschap Brabantse Delta is zich bij de planning, voorbereiding en uitvoering van zijn werkzaamheden bewust van de in het beheergebied voorkomende planten en dieren die volgens de Wet natuurbescherming zijn beschermd. Om de uitvoering van deze wet voor de waterschappen te vergemakkelijken en op een zo goed mogelijke wijze rekening te houden met beschermde planten en dieren, werkt ons waterschap met de Gedragscode Wet natuurbescherming voor waterschappen, onderdeel soortbescherming, bestendig beheer en onderhoud. In deze gedragscode zijn per type werkzaamheid (bijv. maaien van waterkeringen, bermen en graslanden of baggeren en herprofilieren van wateren) voorgeschreven werkwijzen beschreven. Op basis hiervan én in combinatie met de in het beheergebied aanwezige beschermde soorten en/of aandachtsoorten, zijn voor het maaien van waterkeringen, bermen en graslanden per uitvoeringsperiode 'Algemene werkwijze en voorzorgsmaatregelen' en 'Soort(groep)specifieke maatregelen' opgesteld. Tevens zijn zogeheten 'Voorschriften algemene zorgplicht' beschreven. Deze geven invulling aan artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming en zijn - onafhankelijk van de uitvoeringsperiode en voorkomende soorten - jaarrond van toepassing. Deze werkwijzen, voorzorgsmaatregelen en voorschriften zijn niet vrijblijvend, maar leidend bij de uitvoer van de werkzaamheden. Afwijken van de voorgeschreven werkwijzen, voorzorgsmaatregelen en voorschriften is uitsluitend mogelijk na overleg met een ecologisch deskundige (zie bijlage 5).

JAARROND VAN TOEPASSING

Voorschriften algemene zorgplicht

1. Er worden sparende technieken toegepast en, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet:
  - a) Er wordt door de machinist voorzichtig en met een lage snelheid (stapvoets = 15 km/uur) gemaaid, zodat dieren gemakkelijker kunnen vluchten.
  - b) Er wordt één kant op gewerkt, waarbij van de drukke wegzijde naar de rustig kant wordt gemaaid.
  - c) Bij vlakvormige (kruidenrijke) grasland- en/of ruigtepercelen wordt altijd van binnen naar buiten gemaaid, zodat dieren kunnen wegvluchten.
  - d) Er wordt zoveel mogelijk gewerkt met een wildredder die voorop het maaimaterieel is gemonteerd.
  - e) Bij het maaien van waterkeringen en (kruidenrijke) graslanden en/of ruigten wordt de machine ingesteld op een maaihoogte tussen minimaal 10 en maximaal 15 cm.
Bij het maaien van gazons en overige graslanden wordt de machine ingesteld op een maaihoogte tussen minimaal 5 en maximaal 10 cm.
  - f) Er worden bij voorkeur geen klepelmaaiers ingezet (al dan niet met een aanzuigende werking).
  - g) Bij het maaien van waterkeringen, bermen en graslanden blijft het maaisel waar mogelijk minimaal 2 dagen liggen en wordt na maximaal 5 dagen afgevoerd.
  - h) Bij hooien van waterkeringen, bermen en graslanden wordt vanaf 2 dagen na het maaien het maaisel geschud en vanaf 2 dagen na het schudden op ruggen gezet. Het maaisel wordt ten hoogste 7 dagen na het maaien afgevoerd. Indien niet geschud dient te worden, wordt het maaisel ten hoogste 5 dagen na het maaien afgevoerd.
  - i) Vermijdbare schade aan dijkwalen, bermen, graslanden, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing of beschadiging van de bast, wordt voorkomen. De maximaal toegestane insporing bedraagt 4 cm.
  - j) Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
2. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving tot een uur voor zonsopkomst en vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen.
3. In dekking aangetroffen kalveren van bijvoorbeeld ree blijven altijd gespaard door om deze plekken heen te werken. Wanneer dit onmogelijk is, worden zij buiten de werkstrook geplaatst door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras. Directe aanraking, ook met handschoenen, moet worden voorkomen om te vermijden dat de dieren de mensengeur overnemen waarna het moederdier het dier afstoot.

UITVOERINGSPERIODE 1 + UITVOERINGSPERIODE 2

1 mei – 15 juni + 15 juni – 15 juli

Jaarrond van toepassing

Zie: Voorschriften algemene zorgplicht

Algemene werkwijze en voorzorgsmaatregelen

1. In beginsel worden waterkeringen, bermten, riet- en (kruidenrijke) graslanden, ruigten en overige waterschapsterreinen waar broedende vogels en/of andere beschermde soorten en/of aandachtsoorten voorkomen of verwacht kunnen worden niet gemaaid in de periode 15 maart - 15 juli.
2. Bij het maaien van waterkeringen, bermten, graslanden en overige waterschapsterreinen in uitvoeringsperiode 1 (1 mei – 1 juni) en uitvoeringsperiode 2 (15 juni – 15 juli), bijvoorbeeld omdat anders de civieltechnische kwaliteit van de waterkering en/of de verkeersveiligheid in het geding komt of het juist in combinatie met natuurontwikkelingsdoelstellingen wenselijk is om de vegetatie eerder dan 15 juli te maaien en af te voeren (bijv. 'sinus-beheer'), blijft op deze gedeelten van de objecten ca. 40-50% van de vegetatie per maaibeurt gespaard. De overige delen worden indien nodig voldoende kort gehouden. Hierdoor zullen vogels, amfibieën, reptielen, vlinders en andere diersoorten zich vooral in het gespaarde deel vestigen in plaats van in de overige, kortere vegetatie ('habitatbenadering'). Maaisel wordt afgevoerd.
3. Indien in het kader van primaire waterschapstaken (bijvoorbeeld waterveiligheid) in specifieke gevallen niet voldaan kan worden aan de richtlijn om ca. 40- 50% van de vegetatie te sparen, wordt een ecologisch deskundige om advies gevraagd. Deze geeft (incl. onderbouwing) aan of het noodzakelijk c.q. zinvol geacht wordt om door middel van een inspectie (het zogeheten 'voorlopen') voorafgaand aan het maaien vast te stellen of de waterkeringen, bermten en/of graslanden vrij zijn van broedende vogels en hun nesten. Dit maatwerkadvies wordt schriftelijk vastgelegd, gedocumenteerd en bij dit ecologisch werkprotocol gevoegd.
4. In situaties waar het niet mogelijk is om voldoende vegetatie te sparen in uitvoeringsperioden 1 en 2 kan er plaatselijk ook gekozen worden om waterkeringen, bermten en graslanden in hun geheel permanent ongeschikt te maken of te houden voor broedende vogels, bijvoorbeeld door de vegetatie kort te houden. Voorwaarde is dat de vegetatie al aan het begin van het broedseizoen (circa 15 maart) ongeschikt is (gemaakt). Wegbermen die minder dan 2 m breed zijn, 'laarzenpaden' die 6 maal per jaar gemaaid worden en gazons met een hoge maaifrequentie worden ook gezien als 'ongeschikt voor broedende vogels'.

Soort(groep)specifieke maatregelenvogels

1. Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord.
2. Bij constatering van in gebruik zijnde nesten wordt door de machinist, voor zover ter plekke mogelijk, een beschermingszone van minimaal 5 meter rondom het nest gehanteerd waarbinnen geen werkzaamheden worden uitgevoerd.
3. De locaties van aangetroffen nesten worden door het uitvoerend personeel gemeld aan de toezichthouder. Deze locaties worden vervolgens op een (digitale) kaart vastgelegd en gedocumenteerd met het oog op controle door handhavende instanties.
4. Vogelnesten die niet (meer) in gebruik zijn, zijn niet (meer) beschermd, met uitzondering van zogeheten 'jaarrond beschermde vogelnesten' (zie bijlage 2; categorie 1 t/m 4); deze zijn het gehele jaar beschermd! Nesten van soorten uit categorie 5 zijn alleen jaarrond beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is en er dus weinig of geen alternatieven zijn om een nieuw nest te bouwen. Dit ter beoordeling door een ecologisch deskundige. Het maatwerkadvies wordt schriftelijk vastgelegd en bij dit ecologisch werkprotocol gevoegd.

5. Op plaatsen waar het broeden van kwartelkoning wordt verwacht, wordt niet gemaaid in uitvoeringsperioden 1 en 2.
6. Het maaien van rietland vindt uitsluitend plaats buiten het broedseizoen van vogels (globaal 15 maart – 15 juli), dus niet in uitvoeringsperioden 1 en 2.

bever en das

1. In de nabijheid van een bewoonde bever- of dassenburcht of oeverhol wordt tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus en das: december t/m juni) verstoring zoveel mogelijk beperkt.
1. Bij de maaiwerkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht of oeverhol aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd.
2. Onverlet bovenstaande werkwijze, zijn bij de voorbereiding en uitvoering van werkzaamheden de afwegingskaders, maatregelen en werkwijzen zoals beschreven in het Beverprotocol (Noord-Brabant, 2017) leidend.

waterspitsmuis en noordse woelmuis

1. In het leefgebied van waterspitsmuis en noordse woelmuis worden - op plaatsen met overgangen naar wateren - de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat de oevers van deze wateren niet worden beschadigd; de machinist blijft minimaal 1 meter van de oever verwijderd met zijn machine.
2. Er wordt minimaal 50% van de vegetatie gespaard. Maaisel wordt niet in de oevers en ruige vegetatie evenwijdig gelegen aan de watergang gedeponed.

bunzing, hermelijn en wezel

1. In het leefgebied van bunzing, hermelijn en wezel worden de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat ruige en/of dichte vegetaties in de overgangszone tussen het te maaien element en naastliggende terreinen niet worden beschadigd en wordt hier geen maaisel in gedeponed.

alpenwatersalamander, boomkikker, heikikker, kamsalamander, knoflookpad, poelkikker, rugstreppad en vinpootsalamander

1. Op plaatsen die door beschermde soorten amfibieën in gebruik zijn als landbiotoop, blijft in de uitvoeringsperioden 1 en 2 minimaal 25% van de vegetatie gespaard.
2. In deze gebieden wordt enkel met droog weer gemaaid en met aangepaste apparatuur, bij voorkeur zonder, maar in ieder geval met een minimale aanzuigende werking.

gladde slang, hazelworm en levendbarende hagedis

1. In het leefgebied van beschermde reptielen worden de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat minimaal 25% van de vegetatie in uitvoeringsperioden 1 en 2 gespaard blijft. Hierbij heeft het de voorkeur om met name een lijnvormige strook vegetatie in de overgangszone tussen het te maaien element en naastliggende terreinen te sparen, aangezien deze zone vaak een onderdeel vormt van het leefgebied van deze soorten.

2. Op plaatsen waar beschermde reptielen voorkomen wordt uitsluitend gemaaid met aangepaste apparatuur, bij voorkeur zonder, maar in ieder geval met een minimale aanzuigende werking.

beschermde planten en aandachtsoorten (zie bijlage 3)

1. Groeiplaatsen van beschermde planten en/of aandachtsoorten worden tijdens de maaierwerkzaamheden gespaard en beschadiging van de bodem wordt vermeden. Daartoe worden - op basis van door de opdrachtgever aangeleverde verspreidingsgegevens - voorafgaand aan de start van de werkzaamheden deze groeiplaatsen door de opdrachtnemer in het veld gelokaliseerd, gemarkeerd en op (digitale) kaart aangegeven. De markering wordt door de opdrachtnemer direct na de werkzaamheden verwijderd.
2. Bij constatering door de machinist van nieuwe groeiplaatsen van beschermde planten en/of aandachtsoorten (die dus vooraf nog niet bekend waren), wordt door hem gehandeld zoals bij punt 1 is beschreven. Deze nieuwe groeiplaats(en) worden gemeld aan de toezichthouder van het waterschap. Deze groeiplaatsen worden vervolgens op een (digitale) kaart vastgelegd en gedocumenteerd met het oog op controle door handhavende instanties.
3. Indien het vanuit primaire waterschapstaken gezien niet mogelijk is om deze groeiplaatsen van beschermde soorten en/of aandachtsoorten te sparen, wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit maatwerkadvies wordt schriftelijk vastgelegd en bij dit ecologisch werkprotocol gevoegd.

UITVOERINGSPERIODE 3

15 juli – 1 oktober

Jaarrond van toepassing

Zie: Voorschriften algemene zorgplicht

Algemene werkwijze en voorzorgsmaatregelen

Niet van toepassing

Soort(groep)specifieke maatregelenvogels

1. Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord.
2. Bij constatering van in gebruik zijnde nesten wordt door de machinist, voor zover ter plekke mogelijk, een beschermingszone van minimaal 5 meter rondom het nest gehanteerd waarbinnen geen werkzaamheden worden uitgevoerd.
3. De locaties van aangetroffen nesten worden door het uitvoerend personeel gemeld aan de toezichthouder. Deze locaties worden vervolgens op een (digitale) kaart vastgelegd en gedocumenteerd met het oog op controle door handhavende instanties.
4. Vogelnesten die niet (meer) in gebruik zijn, zijn niet (meer) beschermd, met uitzondering van zogeheten 'jaarrond beschermde vogelnesten' (zie bijlage 2; categorie 1 t/m 4); deze zijn het gehele jaar beschermd! Nesten van soorten uit categorie 5 zijn alleen jaarrond beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is en er dus weinig of geen alternatieven zijn om een nieuw nest te bouwen. Dit ter beoordeling door een ecologisch deskundige. Het maatwerkadvies wordt schriftelijk vastgelegd en bij dit ecologisch werkprotocol gevoegd.
5. Op plaatsen waar het broeden van kwartelkoning wordt verwacht, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 augustus.

bever en das

1. In de nabijheid van een bewoonde bever- of dassenburcht of oeverhol wordt tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus en das: december t/m juni) verstoring zoveel mogelijk beperkt.
2. Bij de maaiwerkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht of oeverhol aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd.
3. Onverlet bovenstaande werkwijze, zijn bij de voorbereiding en uitvoering van werkzaamheden de afwegingskaders, maatregelen en werkwijzen zoals beschreven in het Beverprotocol (Noord-Brabant, 2017) leidend.

waterspitsmuis en noordse woelmuis

1. In het leefgebied van waterspitsmuis en noordse woelmuis worden - op plaatsen met overgangen naar wateren - de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat de oevers van deze wateren niet worden beschadigd; de machinist blijft minimaal 1 meter van de oever verwijderd met zijn machine.
2. Er wordt minimaal 50% van de vegetatie gespaard. Maaisel wordt niet in de oevers en ruige vegetatie evenwijdig gelegen aan de watergang gedeponeed.

bunzing, hermelijn en wezel

1. In het leefgebied van bunzing, hermelijn en wezel worden de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat ruige en/of dichte vegetaties in de overgangszone tussen het te maaien element en naastliggende terreinen niet worden beschadigd en wordt hier geen maaisel in gedeponeerd.

alpenwatersalamander, boomkikker, heikikker, kamsalamander, knoflookpad, poelkikker, rugstreppad en vinpootsalamander

1. Op plaatsen die door beschermde soorten amfibieën in gebruik zijn als landbiotop, blijft in uitvoeringsperiode 3 minimaal 25% van de vegetatie gespaard.
2. In deze gebieden wordt enkel met droog weer gemaaid en met aangepaste apparatuur, bij voorkeur zonder, maar in ieder geval met een minimale aanzuigende werking.

gladde slang, hazelworm en levendbarende hagedis

1. In het leefgebied van beschermde reptielen worden de maaiwerkzaamheden zo uitgevoerd dat minimaal 25% van de vegetatie in uitvoeringsperiode 3 gespaard blijft. Hierbij heeft het de voorkeur om met name een lijnvormige strook vegetatie in de overgangszone tussen het te maaien element en naastliggende terreinen te sparen, aangezien deze zone vaak een onderdeel vormt van het leefgebied van deze soorten.
2. Op plaatsen waar beschermde reptielen voorkomen wordt uitsluitend gemaaid met aangepaste apparatuur, bij voorkeur zonder, maar in ieder geval met een minimale aanzuigende werking.

beschermde planten en aandachtsoorten (zie bijlage 3)

1. In uitvoeringsperiode 3 worden groeiplaatsen van beschermde planten en/of aandachtsoorten uitsluitend gemaaid in de periode van zaadzetting van deze soorten, dus na de bloei. Afhankelijk van de soort en de weersomstandigheden, wordt hierbij de periode 1 september – 1 oktober aangehouden. Als in de periode voor zaadzetting (dus tijdens de bloei) gemaaid wordt, worden in het veld door de opdrachtnemer de groeiplaatsen tijdens de maaiwerkzaamheden gespaard en wordt beschadiging van de bodem vermeden. Daartoe worden - op basis van door de opdrachtgever aangeleverde verspreidingsgegevens - voorafgaand aan de start van de werkzaamheden deze groeiplaatsen door de opdrachtnemer in het veld gelokaliseerd, gemarkeerd en op (digitale) kaart aangegeven. De markering wordt door de opdrachtnemer direct na de werkzaamheden verwijderd.
2. Bij constatering door de machinist van nieuwe groeiplaatsen van beschermde planten en/of aandachtsoorten (die dus vooraf nog niet bekend waren), wordt door hem gehandeld zoals bij punt 1 is beschreven. Deze nieuwe groeiplaats(en) worden gemeld aan de toezichthouder van het waterschap. Deze groeiplaatsen worden vervolgens op een (digitale) kaart vastgelegd en gedocumenteerd met het oog op controle door handhavende instanties.
3. Indien het vanuit primaire waterschapstaken gezien niet mogelijk is om deze groeiplaatsen van beschermde soorten en/of aandachtsoorten te sparen, wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit maatwerkadvies wordt schriftelijk vastgelegd en bij dit ecologisch werkprotocol gevoegd.

OVERIGE PERIODE

1 oktober – 1 mei

In beginsel worden er in de periode 1 oktober – 1 mei door Waterschap Brabantse Delta geen werkzaamheden uitgevoerd ten aanzien van het maaien van waterkeringen, bermen, (kruidenrijke) graslanden, ruigten en overige waterschapsterreinen waar op basis van bestaande verspreidingsgegevens beschermde soorten (in hun natuurlijke verspreidingsgebied) en/of aandachtsoorten aanwezig zijn of verwacht kunnen worden.

In het kader van bijvoorbeeld gazonbeheer, het maaien van 'laarzenpaden' of het maaien van (delen van) bermen en zichthoeken ten behoeve de verkeersveiligheid, kan worden afgeweken van het uitgangspunt om deze werkzaamheden buiten de periode 1 oktober – 1 mei uit te voeren. Het maaien van rietland wordt uitsluitend uitgevoerd tot globaal 15 maart.

Indien bovenstaand beschreven werkzaamheden en activiteiten moeten worden uitgevoerd in de periode 15 maart – 1 mei, zijn de voorschriften en (voorzorgs)maatregelen zoals beschreven bij uitvoeringsperioden 1 en 2 van toepassing.

BIJLAGE 1
Lijst met beschermde soorten

In het kader van de Wet natuurbescherming zijn de volgende soorten beschermd:

VOGELRICHTLIJN

(Europees beschermd)

Vogels

Alle in Nederland van nature voorkomende vogelsoorten

HABITATRICHTLIJN

(Europees beschermd)

Zoogdieren

Bever
Hamster
Hazelmuis
Lynx
Noordse woelmuis
Otter
Wilde kat
Wolf

Bechteins vleermuis
Bosvleermuis
Brandts vleermuis
Franjestaart
Gewone baardvleermuis
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Grijze grootoorvleermuis
Grote hoefijzerneus
Grote rosse vleermuis
Ingekorven vleermuis
Kleine dwergvleermuis
Kleine hoefijzerneus
Laatvlieger
Meervleermuis
Mopsvleermuis
Noordse vleermuis
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Tweekleurige vleermuis
Vale vleermuis
Watervleermuis

Bruinvis
Bultrug
Dwerpotvis
Dwergvinvis
Gestreepte dolfin
Gewone spitsdolfijn
Gewone vinvis
Griend
Grijze dolfin
Hille (Butskop)
Kleine zwaardwalvis
Narwal
Noordse vinvis
Orca
Potvis
Spitsdolfijn van Gray
Tuimelaar

Witflankdolfijn

Witsnuitdolfijn

Witte dolfin

Amfibieën

Boomkikker
Geelbuikvuurpad
Heikikker
Kamsalamander
Knoflookpad
Poelkikker
Rugstreepad
Vroedmeesterpad

Reptielen

Gladde slang
Muurhagedis
Zandhagedis

Dikkopschildpad
Kemps' zeeschildpad
Lederschildpad
Soepschildpad

Vissen

Houting
Steur

Insecten

Apollovlinder
Boszandoog
Donker
pimpernelblauwtje
Grote vuurvlinder
Pimpernelblauwtje
Teunisbloempijlstaart
Tijmblauwtje
Zilverstreephoibeestje

Bronslibel
Gaffellibel
Gevlekte witsnuitlibel
Groene glazenmaker
Noordse winterjuffer
Oostelijke witsnuitlibel
Rivierrombout
Sierlijke witsnuitlibel

Brede geelrand-
waterroofkever
Gestreepte
waterroofkever

Heldenbok

Juchtlerkever

Vermiljoenkever

Weekdieren

Bataafse
stroommossel
Platte schijfhoren

Mossen

Geel schorpioenmos
Tonhaarmuts

Planten

Drijvende
waterweegbree
Groenknolorchis
Kleine vlotvaren
Kruipend
moerasscherm
Liggende raket
Zomerschroeforchis

OVERIGE SOORTEN
(Nationaal beschermd)
Zoogdieren

Aardmuis
 Boomarter
 Bosmuis
 Bunzing
 Damhert
 Das
 Dwergmuis
 Dwerspitsmuis
 Edelhert
 Eekhoorn
 Egel
 Eikelmuis
 Gewone bosspitsmuis
 Gewone zeehond
 Grote bosmuis
 Grijs zeehond
 Haas
 Hermelijn
 Huisspitsmuis
 Konijn
 Molmuis
 Ondergrondse
 woelmuis
 Ree
 Rosse woelmuis
 Steenarter
 Tweekleurige
 bosspitsmuis
 Veldmuis
 Veldspitsmuis
 Vos
 Waterspitsmuis
 Wezel
 Wild Zwijn
 Woelrat

Amfibieën

Alpenwatersalamander
 Bruine kikker
 Gewone pad
 Kleine
 watersalamander
 Meerkikker
 Middelste groene
 kikker
 Vinpootsalamander
 Vuursalamander

Reptielen

Adder
 Hazelworm
 Levendbarende hagedis
 Ringslang

Vissen

Beekdonderpad
 Beekprik
 Elrits
 Gestippelde alver
 Grote modderkruiper
 Kwabaal

Ongewervelden

Europese rivierkreeft

Dagvlinders

Aardbeivlinder
 Bosparelmoervlinder
 Bruin dikkopje
 Bruine eikenpage
 Donker pimperlblauwtje
 Duinparelmoervlinder
 Gentiaanblauwtje
 Grote parelmoervlinder
 Grote vos
 Grote vuurvlinder
 Grote weerschijnvlinder
 Iepenpage
 Kleine heivlinder
 Kleine ijsvogelvlinder
 Kommavlinder
 Pimperlblauwtje
 Sleedoornpage
 Spiegeldikkopje
 Veenbesblauwtje
 Veenbesparelmoervlinder
 Veenhooibeestje
 Veldparelmoervlinder
 Zilveren maan

Libellen

Beekroombout
 Bosbeekjuffer
 Donkere waterjuffer
 Gevlekte glanslibel
 Gewone bronlibel
 Hoogveenglanslibel
 Kempense heidelibel
 Speerwaterjuffer

Kevers

Vliegend hert

Planten

Akkerboterbloem
 Akkerdoornzaad
 Akkerogentroost
 Beklierde ogentroost
 Berggamander
 Bergnachtsorchis
 Blaasvaren
 Blauw guichelheil
 Bokkenorchis
 Bosboterbloem
 Bosdravik
 Brave hendrik
 Brede wolfsmelk
 Breed wollegras
 Bruinrode wespenorchis
 Dennenorchis
 Dreps
 Echte gamander
 Franjegtiaan
 Geelgroene
 wespenorchis
 Geplooid
 vrouwenmantel
 Getande veldsla
 Gevlekt zonneroosje
 Glad biggenkruid
 Gladde zegge
 Groene nachtorchis
 Groensteel
 Groot spiegelklokje
 Grote bosaardbei
 Grote leeuwenklauw
 Honingorchis
 Kalkboterbloem
 Kalketrip
 Karthuizeranjer
 Karwijselie
 Kleine ereprijs
 Kleine schorseneer
 Kleine wolfsmelk
 Kluwenklokje
 Knollathyrus
 Knolspirea
 Korensla
 Kranskarwij
 Kruiptijm
 Lange zonedauw
 Liggende ereprijs
 Moerasgamander

Muurbloem
 Naakte lathyrus
 Naaldenkervel
 Pijlscheefkelk
 Roggelelie
 Rood peperboompje
 Rozenkransje
 Ruw parelzaad
 Scherpkruid
 Schubvaren
 Schubzegge
 Smalle raai
 Spits havikskruid
 Steenbraam
 Stijve wolfsmelk
 Stofzaad
 Tengere distel
 Tengere veldmuur
 Trosgamander
 Veenbloembies
 Vliegenorchis
 Vroege ereprijs
 Wilde averuit
 Wilde ridderspoor
 Wilde weit
 Wolfskers
 Zandwolfsmelk
 Zinkviooltje
 Zweedse kornoelje

BIJLAGE 2**Jaarrond beschermde vogelnesten (categorie 1 t/m 4 en categorie 5)**

Op de volgende categorieën nesten zijn de verbodsbepalingen van artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming ook buiten het broedseizoen van toepassing:

1. nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: de steenuil);
2. nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: roek, gierzwaluw en huismus);
3. nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk seizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: ooievaar, kerkuil en slechtvalk);
4. nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn (zelf) een nest te bouwen (voorbeelden: boomvalk, buizerd en ransuil).
5. nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (voorbeelden: oeverzwaluw, kokmeeuw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd.

De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebied en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit van de nestplaats is daardoor ook beschermd. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is.

De hiernavolgende lijst is bedoeld als een indicatieve lijst. Deze kan worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen of een ontheffing nodig is of dat maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels te behouden. De functionaliteit kan bijvoorbeeld worden gewaarborgd door het nemen van mitigerende maatregelen. Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door een ingreep zal verdwijnen, is minimaal een omgevingscheck nodig. Deze houdt in dat door een ecologisch deskundige moet worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid voor de betreffende soort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te vinden of te bouwen. Indien dit niet voorhanden is, dan dient, voor zover mogelijk, alternatieve nestgelegenheid te worden aangeboden. Indien dat niet mogelijk is, dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen onder welke categorieën een voorkomende vogelsoort valt. De soorten die over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen, vallen in de lijst onder categorie 5.

Soort	Categorie	Nestplek
steenuil	1	Natuurlijke boomholtes (vooral knotwilgen en oude (hoogstam) fruitbomen); rustige hoekjes of nissen van gebouwen of schuren; speciale nestkasten
gierzwaluw	2	Onder dakgoot; achter regenpijp of dakkapel; onder dakpan; gat in muur; neststenen
huismus	2	Onder dakpannen; gaten en kieren van gebouwen; mussenkasten
roek	2	Toppen van hoge bomen
grote gele kwikstaart	3	Vlakbij stromend water in nis in muur; onder brug; bij boomwortels in oevers; speciale nestkasten
kerkuil	3	Nestkasten; heel incidenteel in boomholten
oehoe	3	Richels van in steengroeves; soms oud nest van roofvogel; incidenteel op grond
ooievaar	3	Hoge plekken (telefoonpalen, bomen, schoorstenen, kerktorens, hoogspanningsmasten of door mens gemaakte palen met houten platform)
slechtvalk	3	Richels; nis; nestkast; hoogspanningsmasten; gebruikt vaak oud kraaiennest; zelden op grond
boomvalk	4	Hoog in bomen, ook in solitaire bomen, populierensingels, hoogspanningsmasten, stadsparken; gebruikt oud kraaien- of eksternest
buizerd	4	Kruin van hoge bomen; soms lager in struiken en lage bomen; gebruikt ook oude kraaiennest als basis; zeer zelden op de grond
havik	4	Hoog in boomkroon
ransuil	4	Oude kraaien- of eksternesten; incidenteel op grond
sperwer	4	Dicht tegen stam in dicht bos; soms in struiken en lage bomen
wespendief	4	Kruin van hoge bomen
zwarte wouw	4	Kruin van hoge bomen, vaak dicht bij water

Soort	Categorie	Nestplek
Blauwe reiger	5	In (hoge) bomen; veelal in kolonies. Plekken waar rovers moeilijk bij komen zoals eilandjes in vijver of plas
Boerenzwaluw	5	Randen/richels in stallen; onder bruggetjes; aan sluisen
Bonte vliegenvanger	5	Nestkasten; boomholten
Boomklever	5	Oude spechtnesten
Boomkruiper	5	Tussen losse stukken schors of nauwe boomholtes; nestkasten
Bosuil	5	Boomholtes; nestkasten; ruimtes in gebouwen; incidenteel op grond of in eksternest
Brilduiker	5	Boomholtes
Draaihals	5	Nestholten van andere spechten; nestkasten
Eidereend	5	Grond
Ekster	5	Vork van tak van hoge boom
Gekraagde roodstaart	5	Grote holen, nissen en nestkasten, meestal slechts op enkele meters boven grond, soms ook in grond
Glanskop	5	Nestholtes in rottend hout; zeer af ten toe in nestkast
Grauwe vliegenvanger	5	Scheuren, spleten of grote holes in bomen; in klimop tegen stam; tegen schuttingen en gebouwen
Groene specht	5	Zelf uitgehakte nestholtes in (oude) loofbomen
Grote bonte specht	5	Zelf uitgehakte nestholtes in (zachthout) bomen
Hop	5	Boomholtes; muren; steenhopen; houten bouwsels
Huiszwaluw	5	Tegen gevel van gebouwen, onder dakoverstekken, kunstmatige huiszwaluwtilen aan gebouwen
Ijsvogel	5	Nesttunnels in zandige of lemige steile oevers, tussen wortels van (omgevallen) bomen; kunstmatige ijsvogelwand
Kleine bonte specht	5	Tak van dode loofboom of dood deel van levende loofboom
Kleine vliegenvanger	5	Boomholtes
Koolmees	5	Boomholtes; soms in rotsen en muren; in enkele gevallen nesten van andere vogels of heel dicht struikgewas; nestkasten
Kortsnavelboomkruiper	5	Scheuren en spleten in bomen; achter loszittende bast; weinig in boomholten
Oeverzwaluw	5	Zelf gegraven gangen in steile wanden (natuurlijke oevers, afgravingen en zanddepots); kunstmatige oeverzwaluwwand
Pimpelmees	5	Boomholtes; nestkasten
Raaf	5	Kruinen van bomen
Ruigpootuil	5	Boomholtes
Spreeuw	5	Boomholtes; nestkasten; gaten en kieren van gebouwen
Tapuit	5	Konijnenholen
Torenavalk	5	Oude kraaiennesten; nestkasten; nissen in gebouwen
Zeearend	5	Kruinen van bomen; grond
Zwarte kraai	5	Hoog in boom
Zwarte mees	5	Boomholtes; nestkasten; muizengangen in grond
Zwarte roodstaart	5	Holtes in muren; andere plekken in gebouwen
Zwarte specht	5	Zelf uitgehakt nestholtes in (dikke) loofbomen

BIJLAGE 3**Lijst met aandachtsoorten Waterschap Brabantse Delta****Planten**

Akkerklokje	Grote keverorchis	Moeraswolfsklauw
Bijenorchis	Grote ratelaar	Rapunzelklokje
Blauw walstro	Kattendoorn	Rietorchis
Blauwe knoop	Klein blaasjeskruid	Ronde zonnedauw
Bosorchis	Kleine ratelaar	Slanke sleutelbloem
Brede orchis	Kleine zonnedauw	Steenanjer
Brede wespenorchis	Klokjesgentiaan	Steenbreekvaren
Dubbelloof	Knopig doornzaad	Tongvaren
Gevlekte orchis	Knolsteenbreek	Veldsalie
Gewone agrimonie	Krabbenscheer	Vleeskleurige orchis
Grasklokje	Loos blaasjeskruid	Waterdriblad
Groot blaasjeskruid	Moeraswespenorchis	Weideklokje

Dieren

Bandheidelibel
Beekoeverlibel

Bittervoorn
Kopvoorn
Rivierdonderpad
Serpeling

BIJLAGE 4**Lijst met in provincie Noord-Brabant vrijgestelde soorten****Zoogdieren**

Aardmuis	Haas	Veldmuis
Bosmuis	Huisspitsmuis	Vos
Dwergmuis	Konijn	Wild zwijn
Dwergspitsmuis	Ondergrondse woelmuis	Woelrat
Egel	Ree	
Gewone bosspitsmuis	Rosse woelmuis	

Amfibieën

Bastaardkikker
Bruine kikker
Gewone pad
Kleine watersalamander
Meerkikker

BIJLAGE 5

Definitie ecologisch deskundige

Onder een ecologisch deskundige verstaan we een persoon die in een bepaalde situatie en voor specifieke soorten gevraagd wordt te adviseren en/of te begeleiden, die aantoonbaar zowel een opleiding als kennis en ervaring heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. Een deskundige:

- heeft een afgeronde hbo-of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; of
- heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van in Nederland in het wild voorkomende planten en dieren;

Daarnaast heeft de deskundige praktijkervaring opgedaan, doordat hij/zij:

- werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en werkzaam is of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of bescherming.